

МОЇ ВЗАЄМИНИ З ОЛЕКСОЮ МИШАНИЧЕМ В ОСТАННІ РОКИ ЙОГО ЖИТТЯ

Восени 1964 р. Міністерство освіти Чехословаччини направило мене в наукову аспірантуру до Києва. Прибувши у столицю України, я шукав своїх земляків із Закарпаття, і перший, з ким зустрівся, був Олекса Васильович Мишанич. Ми з ним подружилися з першого разу, тим більше, що заочно були знайомі вже раніше. Він знав мої публікації, а я — його. На згадку про нашу першу зустріч, що відбулася 20 жовтня 1964 року, Олекса Васильович подарував мені відбитку своєї статті “Балади Закарпаття” із ж. “Народна творчість та етнографія”. Присвята на відбитці — перший автограф Олекси Васильовича в моїй бібліотеці. З того часу ми з ним обмінювалися своїми працями регулярно.

О.Мишанич познайомив мене з київськими закарпатцями — Михайлом Романишином, Василем Німчуком, Володимиром Андрашком, а також зі своїми колегами Іваном Світличним, Іваном Дзюбою, Євгеном Сверстюком та іншими, які ввели мене в дисидентський рух. Сам він тримався осторонь цього руху, хоч внутрішньо симпатизував йому.

У мене був службовий паспорт з необмеженою візою, і я перетинав кордон без суворого митного контролю, отже, міг вивозити самвидавничу літературу в Чехословаччину, а звідти ввозити в Україну. Правда, цей мій “привілей” тривав недовго. Після чотирнадцятих місяців — у грудні 1965 року — я потрапив у добре підготовлену пастку КДБ. На кордоні в Чопі мене заарештували, відібравши український самвидав (між іншим, рукопис праці І.Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація?”), і після кількадечних допитів в Ужгороді передали працівникам чехословацької безпеки, які прибули до міста. На щастя, вилучені “антирадянські” матеріали залишилися в Україні, що дало мені змогу уникнути арешту в Чехословаччині, стверджуючи, що то була аж ніяк не антирадянщина. Прислужилися тут і позитивні рецензії О.Мишанича на мої книжки — “Науковий збірник Музею української культури в Свиднику” та фольклорну антологію “З глибини віків”, опубліковані у престижному українському журналі “Вітчизна” вже після мого видворення з Радянського Союзу [3, 184-187]. Іх я не раз тикав перед очі слідчих, які обвинувачували мене в “антирадянщині”. “Який же я антирадянський елемент, коли центральний часопис Радянської України так похвально пише про мої праці?” — казав я їм. І це впливало!

На хвилях “Празької весни” я захистив кандидатську дисертацію в Карловому університеті у Празі, однак після окупації Чехословаччини військами Варшавського договору в серпні 1968 року органи влади мені пригадали давні “гріхи” й на два десятиліття заборонили будь-яку педагогічну, наукову, публіцистичну та редакторську діяльність. Працюючи колгоспним пастухом (1972-77) та кочегаром (1976-90), я припинив і стосунки з Олексою Мишаничем, щоб не наражати його на неприємності.

Наші взаємини відновилися одразу після падіння тоталітарних режимів у Радянському Союзі та в його сателітних країнах. Уже влітку 1990 р. ми брали участь у славістичному конгресі в Гарогейті (Великобританія), на якому вперше було порушено питання “політичного русинізму”. У спеціальній секції, присвяченій цій темі, погляди доповідачів розділилися: П.Магочі, Л.Медеші та О.Дуць стверджували, що русини — четвертий східнослов’янський народ, О.Мишанич та я — що це етнографічна група українського народу. Гарогейтські доповіді ми невдовзі повторили на “пересувних семінарах” в Ужгороді, Пряшеві, Кракові, Ніредьгазі та в Новому Саді.

О.Мишанич як віце-президент Міжнародної асоціації українців був головним організатором усіх міжнародних конгресів українців. Активну участь у них брав і я — як голова Асоціації українців Словаччини та як член головного комітету МАУ. Зустрічались ми з Олексою Васильовичем і на всіх карпатознавчих

конференціях в Ужгороді та Пряшеві, і на симпозиумах, конференціях, наукових семінарах у Києві, Харкові, Одесі, Львові, в італійській Венеції, Братиславі, Празі, Варшаві, Новому Саді та інших містах. У Пряшеві він побував кілька разів, здебільшого на моє запрошення. Багато разів я був його гостем у Києві.

2003 року ми з О.Мишаничем розробили план спільної ужгородсько-пряшівської конференції, присвяченої 200-літтю з дня народження О.Духновича. Два дні ми мали засідати в Ужгороді, два дні у Пряшеві, а один день був призначений для екскурсії слідами О.Духновича. На жаль, через організаційні перешкоди цей план не вдалося реалізувати. Кожна сторона влаштувала конференцію окремо. На пряшівській конференції в червні 2003 року О.Мишанич мав виступити з основною доповіддю, та через хворобу не зміг прибути й виголосити її особисто.

Олекса Васильович був офіційним опонентом моєї докторської дисертації, яку я захистив в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії НАН України в Києві 1992 року. За його пропозицією мене 1997 року було обрано іноземним членом НАН України. Ювілейними статтями я привітав ученого з 65-літтям та 70-літтям.

Листувались ми з ним не так уже й часто, більше розмовляли по телефону.

3-го січня 2004 року мені зателефонував колишній аспірант Олекси Васильовича Євген Пшеничний із Дрогобича і повідомив про його смерть. Того ж дня я подав некролог про свого друга і побратима до газети “Нове життя” [6, 3], а електронною поштою повідомив про його смерть редакцію газети “Руске слово” в Новому Саді [2, 11]. Уранці наступного дня сів на поїзд і прибув до Києва на похорон. З великим жалем і тугою в серці я сказав прощальне слово над труною Олекси Васильовича в Інституті суспільних наук НАН України й кинув грудку землі в його могилу на Байковому цвинтарі. Після повернення додому опублікував про О.Мишанича розвідку в “Дуклі” [4, 33-40]. Її було передруковано в американському журналі “Верховина” [1, 48]. Про взаємини вченого з русинами колишньої Югославії я опублікував статтю в новосадській “Шветлосці” [5, 162-182].

Далі подаю три листи Олекси Мишанича до мене (1998 та 2003 роки).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Верховина*. – Вікторія (США). – Ч. 29.
2. *Латяк Д.* У Києве умар академик д-р Олекса Мишанич // *Руске слово*. – 2004. – Ч. 1-2.
3. *Мишанич О.* Щедрий ужинок у добрих сусідів // *Вітчизна*. – 1967. – № 4; *його ж:* Мушинка М. З глибини віків. – Пряшів, 1967 // *Вітчизна*. – 1968. – № 8. – С. 201-208.
4. *Мушинка М.* Олекса Мишанич – карпатознавець за професією і покликанням // *Дукля*. – 2004. – Ч. 1.
5. *Мушинка М.* Україніст-карпатознавець Олекса Мишанич (1933-2004) // *Шветлосц*. – 2004. – Ч. 2.
6. *Мушинка М., Бабота А.* Олекса Мишанич // *Нове життя*. – 2004. – № 1-2.

1

Київ, 6 лютого 1998 р.

Дорогий Миколо!

Я одержав Твого листа й інші папери. Листа Є.Сверстюкові передав¹.

Щодо пропозиції оформити справу на премію САН², то у мене є дуже великі сумніви, чи доцільно розпочинати цю паперову тяганину, яка закінчиться нічим.

¹ Восени 1989 р. за посередництва свого сина Олеся я передав Є.Сверстюкові подарунок митрополита Мстислава із США – напестольне “Євангеліє”, адресоване “першій в Києві церкві, що відкриє свої брами для вірних УАПЦеркви”. Через десять років я поцікавився долею “Євангелія” і, не маючи адреси Є.Сверстюка, написав листа до нього й передав через О.Мишанича.

² 7 січня 1998 року президія словацької Академії наук у Братиславі звернулася до закордонних дипломатичних представництв у Словаччині з повідомленням про існування премії словацької Академії наук (50.000 словацьких крон), яка щороку надається одному закордонному вченому, діяльність якого пов’язана зі Словаччиною. Генеральний консул України у Словацькій Республіці Дмитро Павличко запитав мене, кого висунути на таку премію. Я запропонував Олексу Мишанича, з чим він охоче погодився і просив мене опікуватися цією справою. Я попросив Олексу Васильовича надіслати мені свій короткий життєпис

Все ж я посилаю Тобі список своїх писаній, у якому червоним олівцем позначено ті праці, які стосуються і Словаччини³. Якщо Ти берешся оформити таке подання від Пряшева до САН, то буду Тобі вдячний за цей труд. З Києва такої пропозиції не може бути, бо, як відомо, я не є словакістом, і таким кроком я стягнув би на себе недоброзичливі відгуки. Спробувати можна, попід лежачий камінь і вода не тече, а якщо пильно приглянутися, то справді чимало моїх публікацій мають відношення і до Словаччини, якщо брати до уваги літе[рату]-ру українців Словаччини. Отже, полишаю все на Твій розсуд. Долучаю на всякий випадок свої підписи, якщо треба буде подати якісь відомості словацькою мовою.

Я людина не амбітна і мені трохи незручно перед самим собою за цю аферу, але почуття гумору дозволяє мені повторити старий і випробуваний системою наш лозунг: “Вперед за орденами і преміями!” Найкраще, якби все це робилося без мене, і не тому, що я лінююся, а тому, що почуваюся у цій ділянці невпевнено. Ти добре розумієш моє ставлення.

Диплом і посвідчення ще не виготовили, ми теж ще їх не дістали, але обіцяють... Я передам їх до Посольства Словацької Республіки і Ти одержиш їх з усіма офіційними церемоніями⁴.

Часто згадую наш передноворічний побут в Н[овому] Саді і Р[уському] Керестурі і маю від цього якимось приємне почуття задоволення. Справді, ми були між своїми людьми, задекламували свою єдність і взаємоповагу⁵.

Інакше, наше життя дуже маркотне, озлоблене й заполітизоване. Інколи соромно за так звану еліту свого народу, яка опустилася на саме дно національної байдужості і ницості.

З часу повернення з Н[ового] Саду я займаюся виключно енциклопедичними справами – для “Енциклопедії Сучасної України” А.Жуковського – І.Дзюби (ЕСУ)⁶ написав майже всі гасло про словацьких і югославських українців – понад 150. Ф.Ковач передав мені ксерокопію свого краєзнавчого словника, який став у великій пригоді⁷. Він справляє непогане враження і, думаю, стане основою і для нашого тому ЕУД⁸. Справді, такими словниками й енциклопедіями ми утверджуємо себе, даємо про себе знати світові, вибиваємося із провінційної заскорузлості.

Чекаю Твоїх пропозицій щодо ЕУД, насамперед реєстру⁹. Із словника В.Ковача треба відібрати головніше, наш реєстр буде меншим і стандарт статті трохи

та бібліографію праць, пов'язаних із Словаччиною. Він досить скептично поставився до моєї пропозиції, однак потрібні дані надіслав. Я подав пропозицію з документами на ухвалення сенату філософського факультету Університету ім. Шафарика у Пряшеві (де я працював), який мав надати свою рекомендацію. На жаль, з цього нічого не вийшло, бо професор, який очолював кафедру української мови і літератури, запропонував на премію свого ужгородського колегу-мовознавця без подання відповідних документів. Моя пропозиція була відхилена. Ця історія повторилася в сенаті і при обговоренні моєї пропозиції щодо надання Дмитру Павличкові звання “Почесний доктор Пришівського університету”.

³ У *Хронологічному покажчику друкованих праць* (див.: Олекса Васильович Мишанич. Бібліографія до 70-річчя / Вступ. ст. М.Сулими, упоряд. Я.Мишанича, відп. ред. М.Жулинський. – К., 2003) це бібліографічні позиції: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 29, 32, 36, 40, 41, 42, 49, 54, 55, 56, 58, 65, 68, 73, 74, 80, 85, 86, 93, 97, 106, 110, 112, 116, 136, 139, 140, 143, 156, 158, 159, 161, 164, 166, 172, 176, 182, 199, 200, 202, 205, 208, 214, 216, 225, 226, 243, 256, 257, 265, 266, 267, 268, 269, 275, 277, 283. Усього 65 праць.

⁴ Ідеться про диплом і посвідчення про обрання мене іноземним членом НАН України.

⁵ У грудні 2007 року ми з О.Мишаничем брали участь у міжнародній конференції про розвиток літератури русинів тодішньої Югославії, що її влаштував філософський факультет Новосадського університету разом з іншими установами.

⁶ “Енциклопедія сучасної України”, розрахована на 20 томів, почала виходити 2001 року в Києві під егідою НАН України та НТШ. Досі (2008 р.) вийшло друком шість томів. У кожному є статті О. Мишанича.

⁷ Краєзнавчий словник русинів-українців “Пряшівщина” – колективна праця, видана 1998 р. Союзом русинів-українців Словацької Республіки під редакцією Ф.Ковача.

⁸ “Енциклопедія української діаспори” – колективна праця, розрахована на сім томів. Головний редактор Василь Маркусь із США. Вийшов т. 4: *Австралія – Азія – Африка* (Київ – Нью-Йорк – Чикаго – Мельбурн, 1995). О.Мишанич був відповідальним редактором та координатором тому Середньо-Східня Європа (українці Чехії, Словаччини, Польщі, Румунії та Югославії).

⁹ Я відповідальний редактор словацької частини Середньо-східньоевропейського тому й мав подати реєстр статей для нього.

відмінним, але основа тут є.

Проф. В.Маркусь обіцяв у лютому взятися за наш том. Він уже призбирав якісь матеріали, але не дав їм руху. Обіцяє переслати все до Києва, щоб уже тут оформляти корпус тому в цілості. Зрозуміло, що від розмов треба переходити до діла. Я усвідомляю, що ця робота отруїть нам кілька років життя, але свідомо йду на це, вважаю, що хтось повинен її робити, а якщо не ми, тоді – хто? І коли? Ми більш-менш готові до неї і можемо її завершити. Цим ми сповнимо своє покликання і докажемо, що доля недаремно покликала нас з-під сільських карпатських стріх у велику науку.

Ще одне питання мучить мене – про нашу карпатознавчу конференцію у Пряшеві восени. У грудні наші сторони домовлялися в Ужгороді про словацько-українське співробітництво. Я пропоную до цих точок внести і нашу конференцію. Спробуємо. Проф. Маркусеві я запропонував дати якісь кошти на це¹⁰.

Закінчую, дорогий Миколо, й так розписався без міри. Бажаю Тобі, Твоєму роду і Твоєму дому всього найкращого.

Твій Олекса.

2

Київ, 31 березня 1998 р.

Дорогий Миколо!

Передаю через Дм.Павличка Твої диплом і посвідчення. Обкладинки для диплома ще нема, але вона має бути пізніше. Сподіваюся, що диплом буде Тобі вручено в належній обстановці¹¹.

Статтю я вичитав, виправив окремі помилки¹². Дякую за добрі слова. Є деякі перебільшення, але хай іде так. Не беруся скорочувати. Газету мені передав І.Гват¹³. Дякую. Підсумки підводити ще рано, багато чого ще не зроблено.

Незабаром тут буде Ю.Бача¹⁴ і ми всі питання обговоримо. Твої думки цілком слушні. Все тут настільки закручене, що тяжко розібратися.

Щодо Л.Баботи¹⁵, то справа теж складна. Чи не можна би організувати одноразовий її захист у Пряшеві із залученням спеціалістів з України? Процедура з доцентурою в Україні відмінна від словацької. У нас вона габілітуватися не може, але спільно можна щось зробити. Може, податися до Праги? Будемо думати. Я готовий виступити у неї опонентом будь-де.

М.Мушинка, О.Мишанич та Ю.Тамаш перед будинком філософського факультету в Новому Саї. Грудень 1997 р.

¹⁰ Ідеться про VI міжнародну карпатознавчу конференцію “Закарпаття під владою Чехословаччини”, яка відбувалася у Пряшеві 2-4 вересня 1998 року. О.Мишанич зачитав на ній доповідь “Оновлення літератури”.

¹¹ Ідеться про посвідчення й диплом іноземного члена НАН України, які мені було урочисто вручено Генеральним послом України у Словаччині Дмитром Павличком 1998 р.

¹² Ідеться про ювілейну статтю до 65-ліття О.Мишанича, яку я надіслав йому для авторизації (Мушинка М. Олексі Мишаничу – 65 // *Нове життя*. – 1998. – Ч. 11-12. – С. 5).

¹³ Іван Гват, нар. 30 березня 1950 р. в с. Ряшів, округ Бардіїв; тривалий час був редактором українського відділу радіо “Свобода” в Мюнхені, Києві та Празі. Ідеться про газету “Нове життя” з моєю статтею про О.Мишанича (див. прим. ч. 2).

¹⁴ Юрій Бача, нар. 13 травня 1932 р. в с. Кечківці на Пряшівщині. Літературознавець і громадський діяч.

¹⁵ Любидя Бабота, нар. 4 вересня 1944 р. в П’єщанах. Літературознавець, зав. кафедрою україністики Пряшівського університету.

Бажаю всього доброго!
Твій Олекса.

3

Київ, 15 березня 2003 р.
Дорогий Миколо!

Посилаю тут потрібне “красноє писаніє”. *Писахъ, еже писахъ*. Певно і запізнився і перебільшив обсяг. Та Ти вже якось даш собі з цим раду. Можеш скоротити, можеш редагувати чи зняти якісь рядки. Все — на Твій розсуд. Фотографію так само вибирай на свій розсуд. Мені здається, що розмова вийшла цікава і змістовна, не егоцентрична¹⁶.

Додаю також зроблений ще у вересні минулого року список Твоїх друкованих праць, які могли б скласти книгу. Про це я говорив з Магдою й Олесем. Хай вони займаються цією справою. Видаєш багато інших, то чому б не видав і книгу своїх праць, розкиданих в періодиці?¹⁷

Я маю великі клопоти із здоров'ям, але ще якось дигаю. Провалювся три місяці в лікарнях, та користі мало. Капосний діабет довів мене до гангрени ніг. Якийсь час ще протягну, хоч із костуром, але хочу приїхати до Пряшева і Свидника на Духновичівську урочистість у червні¹⁸. Хотів би зробити доповідь “Духнович і ми” (“Духнович і сучасність”). У Києві 23 квітня теж відбудеться вечір О.Духновича в філармонії.

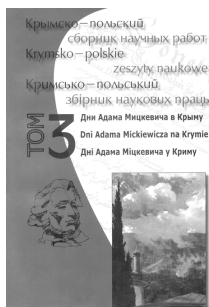
Бажаю всього доброго
Твій Олекса.

¹⁶ Ідеться про відповіді О.Мишанича на одинадцять моїх запитань, надісланих йому 20 лютого 2003 р. Скорочену версію інтерв'ю з О.Мишаничем я опублікував у циклі “Розмови з одностумцями” у пражській газеті “Нове життя” (1998, ч. 13-14, с. 4 та ч. 15-16, с. 5) та в окремому збірнику під такою ж назвою, присвяченому пам'яті О.Мишанича (Пряшів, 2003).

¹⁷ Бібліографія моїх праць з ініціативи О.Мишанича вийшла друком до 60-ліття з дня мого народження і 40-річчя наукової діяльності (*Колеса крутяться...* Біо-бібліографія академіка Миколи Мушинки. Книга друга: Бібліографія. Уклав Олесь Мушинка. – Пряшів, 1998).

¹⁸ За станом здоров'я О.Мишанич не зміг приїхати на наукову конференцію “Олександр Духнович і наша сучасність”. Його доповідь було зачитано та опубліковано у збірнику матеріалів конференції (*Мишанич О. Будитель душі народної // Наук. зб. Музею української культури у Свиднику*. Т. 23. – Братислава, 2005. – С. 29-32).

Наші презентації

Кримсько-польський збірник наукових праць. – Т. 3. Дні Адама Міцкевича в Криму: Зб. ст. і матеріалів. – Сімферополь: Універсам, 2006. – 264 с.

До міжнародного збірника наукових праць увійшли результати співпраці вчених України, Польщі, Болгарії та Грузії, присвячені проблемам творчості А.Міцкевича, питанням перекладу його творів, діалогові культурних зв'язків і взаємовпливів польської, російської, української та татарської культур, методики викладання слов'янських мов. Збірник містить такі розділи: а) Творча спадщина А.Міцкевича; б) Проблеми літературно-художнього перекладу; в) Проблеми мовознавства; г) Поляки в Таврійській губернії; д) Польща – Україна

– Росія: історія, культура, література; е) Діалог культур.

С.С.